

SOCIÁLNÍ PODMÍNKY STARÝCH LIDÍ NA VENKOVĚ

SOCIAL CONDITION OF SENIORS IN RURAL AREAS

Irena Herová

Abstrakt:

Životní dráha člověka v moderní společnosti je charakterizována dlouhým dětstvím a dlouhým stářím. Lidé, kteří přesáhli věkovou hranici padesáti let (tzv. generace 50 plus) musí být připraveni na další období. Jak prožít tento úsek života staří lidé většinou nevědí a neumí jim poradit ani mnoho odborníků. Obecná shoda platí, že nejlepší variantou je prožívat toto období v důvěrně známém prostředí své obce a domova.

Klíčová slova:

staří lidé, venkov, aktivní stáří,

Abstract:

Life's paths of people in the modern society are characterized by long childhood and a long period of old age. People, who are older than 50 years (the generation 50 plus), must be prepared for a different period of life. Most old people do not know how to live in this period of life and the experts cannot give them advice. The consensus is that the best possibility is to spend this life period in familiar surrounding of their village and home.

Key words:

old people, rural area, active old age

ÚVOD

V průběhu dějin starší vychovávali mladší a předávali jim hodnoty hmotné i duchovní a tato úloha zajišťovala přežití člověka a pokrok. Přítomnost starších lidí v domově rodiny, v sousedství a ve všech formách společenského života je stále nenahraditelnou lekcí humanity. Současný trend soužití dvou až tří generací se vyznačuje snahou o nezávislost. Rodiče nechtějí být závislí na dospělých potomcích a dospělé děti jsou většinou zaměstnaní mimo domov, což jim znemožňuje celodenní péči o rodiče. Proto je žádoucí, aby podle situace každé rodiny byla společnost připravena nahradit některé funkce tradiční rodiny za přiměřenou úplatu nebo formou dobrovolnictví.

Podle základních principů Národního programu přípravy na stárnutí populace v ČR které vypracovalo MPSV ČR, je nezbytné klást důraz na zachování přirozeného sociálního prostředí vlastního domova jako předpokladu pro udržení, případně i rozvoj společenského postavení seniorů. Aby mohl být tento princip naplňován, je potřebné služby seniorům dovést přímo do jejich domovů. V případě nenadálé akutní potřeby je velkým přínosem, jestliže jsou starší lidé o existenci služby informováni a je jim jednoduše dostupná. Při současném trendu stárnutí populace je žádoucí, aby služby byly dostupné i seniorům na venkově.

CÍLE A METODY

Sociální služby jako nástroj národní politiky by měly mít za cíl maximalizaci společenského zapojení starších lidí. Měly by být budovány na místní úrovni a poskytovat široké spektrum preventivních, léčebných a podpůrných služeb pro starší občany, aby ti mohli

vést pokud možno nezávislý život ve svém vlastním domově a ve své obci a mohli zůstat aktivními a užitečnými občany.

Lidé, kteří přesáhli věkovou hranici padesáti let (tzv. generace 50 plus) by měli být připraveni na další období. S ohledem k prodlužující se naději dožití se dá předpokládat že po dosažení této věkové hranice je čeká ještě jedna třetina života. Z dřívější doby přetrvávají v povědomí stereotypy, které zakládají ageistické postoje v chování mladší i starší generace. Ageismus zahrnuje předsudky a negativní představy o starých lidech nebo projevy diskriminace vůči staršímu člověku nebo skupině starších lidí. Příslušníci generace 50 plus by si měli zvyknout na model aktivně prožitého období i po opuštění zaměstnání, dále se vzdělávat, aby byli schopni udržovat kontakt se všemi věkovými skupinami a společenským vývojem. Starší lidé, kteří nemají závažné zdravotní potíže, se podle výzkumů nepovažují za staré. Také mladší generace považuje za rozhodující hranici přechodu do skupiny seniorů buď odchod do důchodu nebo období nástupu nemocí spojených se stářím. V myšlení současné společnosti přetrvávají negativní mýty, stereotypy, které zakládají ageistické postoje v chování mladších lidí vůči seniorům a které staví lidi v důchodovém věku mezi marginalizované skupiny. Seniorský věk je spojován s nemocemi, ztrátou energie a zájmu o společnost jako celek, se senilitou a konzervatismem. Při současné vysoké úrovni zdravotnictví však lidé mohou odcházet do důchodu v dobrém zdravotním stavu a jejich hlavní starostí nemusí být jen „zasloužený odpočinek“, ale aktivně prožitý úsek života, který mnohdy představuje třetinu života.^o

Na pracovišti Sociologická laboratoř při katedře humanitních věd bylo v roce 2004 provedeno dotazníkové šetření. Respondenti byli vybráni z obcí do 2000 obyvatel ve dvou věkových kategoriích: 18 – 29 let a 60 – 74 let. Tento článek analyzuje odpovědi starší skupiny obyvatel v počtu 767. Jednalo se o lidi v důchodovém věku, kteří pobírali důchod, eventuelně si přivydělávali v menším rozsahu než je plný pracovní úvazek.

VÝSLEDKY A DISKUSE

Služby v místě bydliště

Aktuální je otázka, zda senioři na venkově mají k dispozici služby, které by jim umožnily zůstat relativně soběstační. Jako standardní byly vybrány služby: zdravotník, docházející do bytu, rozvoz obědů, obědy za zvýhodněné ceny, pečovatel docházející domů. Podle odpovědí, výše jmenované služby jsou častější ve větších obcích, což potvrdilo hypotézu. Dle tabulky je patrné, že z celého počtu 767 respondentů jsou nejčastěji (nad 40 %) zavedeny služby pro seniory ve větších obcích s počtem nad 1 000 obyvatel. Platí sestupná tendence, v obcích s menším počtem obyvatel jsou služby méně častější. Pouze možnost, aby zdravotník přišel přímo do domácnosti senioři potvrdili mírně častěji v nejmenších obcích než v kategorii obcí od 500 do 999 obyvatel. Je však otázka, jak při současném rozšíření automobilové dopravy je tato možnost závislá na velikosti obce. Dá se předpokládat, že zdravotníci jsou vybaveni automobily, avšak je jisté, že na provoz jsou nutné finance.

Tabulka Služby v místě bydliště dle velikosti obce (seřazené dle četnosti)

Kladné odpovědi v %	počet obyvatel v obci			počet seniorů, kteří odpověděli, že služba v obci existuje
	do 499	500 - 999	1000 - 2000	
Služba				
Zdravotník, který dochází do domu	29,2	28,9	41,9	332
Rozvoz obědů	26,5	32,3	41,2	381
Obědy za zvýhodněné ceny	15,8	35,3	49,0	292
Pečovatel, který dochází do domů	19,6	35,1	45,3	245

Služby pro důchodce využívají nejvíc respondenti z cílové skupiny seniorů, kteří žijí sami v domácnosti bez partnera a jiných příbuzných. Při současném životním stylu, kdy většina lidí v produktivním věku je zaměstnána mimo domov, senioři i když žijí ve společné domácnosti se svými dětmi nebo jinými příbuznými bez partnera, jsou většinou v pracovní dny sami doma. V případě nemoci nebo jiné znevýhodnění zaměstnaní příbuzní, kteří se o seniora jinak starají ocení, když se starý člověk má na koho obrátit o pomoc. Služby pro seniory by mohly být vítaným zdrojem pracovních míst na venkově a do jejich rozvoje by se mohla zapojit i podnikatelská sféra.

CO TRÁPÍ VENKOVSKÉ SENIORY

Součástí výzkumu bylo zjistit, jak jsou senioři spokojeni s úrovní a rozsahem služeb a jaké další sociální služby by využívali. 80% Respondentům neschází žádná jiná služba pro seniory. Výraznější potřebu projevilo 29 lidí, kteří se vyslovili pro pořádání akcí pro důchodce, organizování výletů pro seniory, založení klubovny. Tato přání souvisí se založením klubu důchodců a je z těchto odpovědí znát, že i na venkově senioři mají potřebu být organizováni při trávení volného času. Pod hlavičkou organizace členové mohou také lépe získat finanční prostředky, avšak zase je nutná něčí iniciativa a angažování. Nad otázkou využití volného času se zamýšlí necelých 12 % respondentů. Cílová skupina seniorů, kteří žijí sami bez partnera a bez dětí v domácnosti má relativně největší nesnáz (v téměř 15 %) s tím, jak naplnit volný čas. Ženy v téměř 15 % pociťují mnoho volného času, proti mužům, kteří mají tento pocit jen z 10 %. To je překvapivé, neboť u žen by se dalo čekat, že jim podstatný čas zabere starost o domácnost.

Zdravotní problémy trápí téměř 65 % seniorů (určitě ano prohlásilo 21 % a spíše ano 44 % respondentů). V tomto názoru se starší lidé neliší ani z hlediska pohlaví ani cílových skupin.

Finanční problémy nemá 70 % dotázaných. Nedostatek peněz pociťuje určitě necelých 7% a spíše ano necelých 25 % seniorů. Z finančního hlediska jsou na tom nejlépe manželské páry seniorů žijící v oddělené domácnosti od dětí, ti jsou se svojí finanční situací spokojeni v 75 %. Finanční tíseň trápí ze čtyř cílových skupin nejvíce (téměř 37 %) senioři žijící bez partnera u dětí nebo jiných příbuzných.

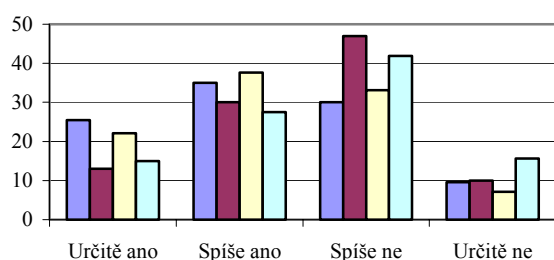
S rodinnými vztahy nemá problémy 88 % seniorů celkově. Ženy jsou v tomto ohledu zřejmě vnímavější, protože o 4 % více žen (13 %) než mužů (9 %) trápí rodinné vztahy. Z hlediska cílových skupin neproblematičtější jsou rodinné vztahy důchodců, kteří žijí bez partnera společně s dětmi (16 %). Zde se zřejmě projevuje mezigenerační pnutí.

Spokojenost se sousedskými vztahy projevilo 86 % respondentů z celkového množství 767 respondentů. Tedy celkově je spokojenost se sousedskými vztahy horší než s rodinnými. V této otázce mezi muži a ženami panuje shoda. Nejvíce nespokojeni se sousedskými vztahy jsou senioři žijící bez partnera u dětí nebo jiných příbuzných (16 %). V předchozím odstavci byla vyslovena teorie o mezigeneračním pnutí, možná že za nespokojeností se vztahy s lidmi z bezprostředního okolí seniorů může spíše jejich povaha.

Osamělosti ve stáří se obávají více staří lidé žijící ve vlastní domácnosti bez dětí, ať už sami nebo s partnerem. Ti staří lidé, kteří sdílí domácnost s svými dětmi mají otázku soužití s příbuznými do určité míry vyřešenou a tolik se osamělosti neobávají. Míru obav zobrazuje graf č. 1. Senioři, kteří nemají děti se osamělosti ve stáří obávají častěji o 17 % oproti starším lidem, kteří jsou rodiči.

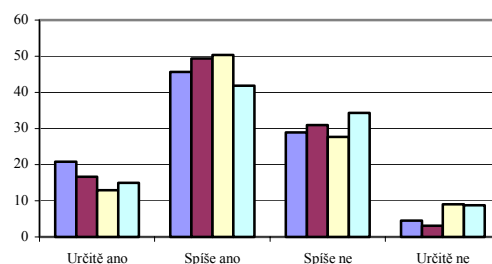
Obavy z ekonomického vývoje mají senioři určitě v 17 %, spíše ano 47 %.

Graf č.1 Obavy z osamělosti ve stáří (%)

■ Osoba žijící sama odděleně ■ Osoba bez partnera u příbuzných ■ S partnerem odděleně ■ S partnerem u příbuzných

Graf č. 2 Obavy z ekonomického vývoje

Sledování dění ve světě, ochota k sebevzdělání

Jestliže mluvíme o aktivním prožití důchodového věku, patří mezi aktivity i sledování událostí v obci, ve státě i v celém světě. Při současném tempu vědeckého pokroku se všechny obory lidské činnosti rychle vyvíjí všechny obory lidské činnosti. Proto je užitečné, když jsou lidé schopni i pro svůj každodenní život, ale i pro svoje záliby a koníčky sledovat literaturu, být schopni učinit si představu o různých finančních záležitostech, sociálních službách a politických událostech. Při stále větším počtu se senioři stávají důležitou voličskou základnou a je nezbytně nutné, aby byli schopni zaujímat vlastní názor o současném dění ve společnosti. Proto ve výzkumu byly zjišťovány zdroje, ze kterých lidé čerpají informace.

Noviny čte pravidelně 67 % mužů v důchodu a 49 % žen, občas 26 % mužů a 36 % žen. Knihy čte pravidelně 19 % mužů a 32 % žen, občas v obou kategoriích zhruba 37 % žen i mužů seniorského věku.

Zájmové časopisy čte pravidelně 20 % mužů – důchodců a 25 % žen, občas 40 % žen i mužů. Ve sledování vzdělávacích pořadů není z hlediska pohlaví respondentů podstatný rozdíl. Ty v televizi sleduje asi 36 % respondentů, jak z řad mužů, tak žen pravidelně a 42 % občas.

Na internetu většinou senioři informace nevyhledávají – 92 % nikdy, 4 % zřídka. Tak že bylo pouze 21 seniorů, kteří prohlásili, že na internetu informace vyhledávají pravidelně nebo občas.

Univerzitu třetího věku studuje jeden muž a dvě ženy pravidelně, jeden muž a šest žen občas. K osobní účasti mají asi příležitost senioři z vesnic v blízkosti velkých měst, ale i v rozhlase jsou vysílány pravidelné relace přednášek univerzity třetího věku.

ZÁVĚR

Životní styl obyvatel venkova se nemůže v současnosti považovat za protiklad městského životního stylu. Jen pro málo obyvatel venkova platí, že by jejich životní rytmus určovaly přírodní rytmy, že by čas nebyl jejich pánem. V tomto smyslu se změnilo také povědomí o soudržnosti širší rodiny, lidé v produktivním věku nemají časové možnosti celý den se starat o své potomky nebo rodiče. Důchodci, kteří jsou po zdravotní stránce v pořádku, by také závisli být nechtěli. Proto je nutné na venkově rozvíjet síť sociálních služeb pro seniory a o existujících zlepšit informovanost. V menším společenství venkovských komunit jsou lepší podmínky pro vzájemnou výpomoc nejen v rámci rodiny, ale i mezi vrstevníky. Tato výhoda by se měla zachovat i při rozšiřování služeb typických v současnosti spíše pro anonymní městské prostředí. Staří lidé, přes všechny vymoženosti civilizace a zdravotní péče, nejvíce potřebují kontakt se svými blízkými.

Literatura:

- Haškovcová, H.: Fenomén stáří, Panorama, Praha, 1990
- Palmore, E.: Ageism: Negative and positive. New York, Springer, 1990
- Možný I.: Stáří a nespojitý běh života, Sociologický časopis ročník 34 (1998), Sociologický ústav Akademie věd České republiky
- Giddens A.: Sociologie, Argo, Praha 1988
- Výroční zpráva za rok 2003, Život 90, humanitární občanské sdružení
- Tošnerová T.: Ageismus, Průvodce stereotypy a mýty o stáří
- Šiklová, J.: Jak přežít stáří, In.: Lidové noviny 5.3.2005
- Herová, I.: Venkov a staří lidé, in: Majerová V. a kol.: Český venkov 2001 – Instituce, PEF ČZU Praha 2001